

مدیریت اسلامی با تعمق در آیات

و روایات و سیره نبوی و علوی

www.ketab.ir

مؤلفین:

دکتر علی نجات بخش اصفهانی

دکتر محمد رمضان پور

سید علی قریشیان

سرشناسه: نجات بخش اصفهانی، علی، ۱۳۳۳-
 عنوان و نام پدیدآور: مدیریت اسلامی با تعمق در آیات و روایات و سیره نبوی و علوی / مؤلفین
 علی نجات بخش اصفهانی، محمد رمضان پور، سید علی قریشیان.
 مشخصات نشر: قم: جباری، ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری: ۴۱۶ ص.
 شابک: ۱۲۰۰۰۰ ریال: ۸-۷۵-۲۶۵۴-۹۶۴-۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 موضوع: مدیریت (اسلام)
 شناسه افزوده: رمضان پور، محمد، ۱۳۴۱-
 شناسه افزوده: قریشیان، علی، ۱۳۵۷
 رده بندی کنگره: ۴ م ۱۳۹۱ ن ۲۵۴ / ۶۷ / BP ۲۳۲
 رده دیویی: ۲۹۷/۶۵۸

انتشارات جباری

تلفن: ۷۷۳۶۱۳۶ - ۷۷۴۸۳۱۳ (۰۲۵۱)

نام کتاب: مدیریت اسلامی با تعمق در آیات
 و روایات و سیره نبوی و علوی
 مؤلفین: دکتر علی نجات بخش اصفهانی،
 دکتر محمد رمضان پور و سید علی قریشیان
 ناشر: انتشارات جباری
 طراحی و حروفچینی: جوانه
 نوبت چاپ: اول ۱۳۹۱
 شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان
 شابک: ۸-۷۵-۲۶۵۴-۹۶۴-۹۷۸

مراکز پخش: قم، خیابان سمیه، کوی ۱۲، پلاک ۲۵۴ - تلفن: ۷۷۴۸۳۱۳-۰۲۵۱

پابلی پخش مهر: ۷۷۳۶۱۳۶-۰۲۵۱

E-mail: p_jabbari_2006@yahoo.com

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۵
مقدمه	۱۹
فصل اول: تعاریف مدیریت	۲۰
علم مدیریت و تعریف آن در مکاتب مدیریتی	۲۰
۱- مدیریت و معانی آن	۲۰
۲- تعریف علم مدیریت	۲۰
تعریف مدیریت	۲۱
مدیریت از دیدگاه اندیشمندان	۲۳
ویژگی‌های مشترک در تعاریف مدیریت	۲۳
سیر منطقی تئوریهای مدیریت	۲۴
الف- مکتب کلاسیکها	۲۴
ب- مکتب نئوکلاسیکها	۲۶
پ- مکتب سیستمی	۲۷
نظر اجمالی بر سیر تحول مدیریت	۲۸
دوره پیش از مدیریت علمی	۲۸

۲۸	نظریه‌های مکتب کلاسیک
۲۹	نظریه مدیریت علمی
۲۹	نظریه اصول گرایان (وظیفه گرایان)
۳۰	مروری بر مکاتب عمده در مدیریت
۳۰	سلسله مراتب نیازهای از دیدگاه ابراهام مازلو
۳۲	نظریه X و Y
۳۳	مکتب مدیریت کلاسیک
۳۴	مبانی فکری مکتب علمی کلاسیک
۳۵	انتقادهای وارده به نظریه کلاسیک
۳۵	مکتب مدیریت نئوکلاسیک (روابط انسانی)
۳۶	مبانی فکری مکتب نئوکلاسیک
۳۶	تعریف سیستم
۳۷	تئوری سیستم
۳۷	طبقه بندی سیستم ها
۳۹	مشخصات عمومی سیستم‌های باز
۴۰	اجزاء سیستم اجتماعی (سازمان)
۴۱	تئوری اقتضاء
۴۱	تعریف ارزش
۴۲	مبانی ارزش
۴۲	گونه شناسی ارزش
۴۳	ضرورت مدیریت ارزشی
۴۴	کاربرد مدیریت ارزشی
۴۶	اصول علوم اجتماعی
۴۷	اصول مدیریت علمی
۴۹	نگرشی کلی بر مدیریت
۴۹	رابطه مدیریت با حکومت
۵۰	اصول مدیریت اسلامی

۵۱	فصل ۲: مدیریت از منظر اسلام
۵۱	مدیریت در اسلام
۵۲	مدیریت تکلیف است نه حق
۵۲	مدیریت یا ریاست؟
۵۲	ضرورت و اهمیت مدیریت
۶۲	اهداف مدیریت از نظر اسلام
۶۶	ضرورت و تعریف مدیریت اسلامی
۶۷	لزوم و ضرورت حکومت اسلامی
۶۹	فلسفه و اهداف حکومت اسلامی
۷۰	ماهیت حکومت اسلامی
۷۱	لزوم آگاهی از مدیریت اسلامی
۷۲	تشکیل حکومت از نظر اسلام
۷۴	واژه ملیت
۷۴	عوامل پیدایش ملت
۷۵	واژه دولت
۷۵	تعریف حقوقی دولت
۷۵	درباره دولت و تکامل آن
۷۷	گرایش‌های تحول دولت
۷۸	دولت هدف است یا وسیله؟
۷۸	هدف‌های دولت
۷۹	اهداف تشکیل دولت از منظر اسلام
۸۲	تأسیس دولت اسلامی
۸۶	ساختارهای سنتی و مدرن دولت و نظارت مردمی
۸۶	ضرورت و اهمیت مدیریت از دیدگاه اسلام
۸۸	سیمای کلی مدیریت اسلامی

۹۶	فصل ۳: ارکان مدیریت
۹۶	برنامه ریزی چیست؟
۹۶	تعریف برنامه ریزی
۹۷	اهمیت برنامه ریزی
۹۹	اهمیت برنامه ریزی از نظر آیات و روایات
۱۰۰	فواید برنامه ریزی
۱۰۶	لوازم برنامه ریزی
۱۰۸	انواع برنامه ریزی
۱۰۸	عناصر اصلی برنامه ریزی
۱۱۱	ضرورت و اهمیت تعیین هدف
۱۱۶	پیش بینی
۱۱۷	فواید پیش بینی
۱۱۸	عوامل تأثیرگذار بر پیش بینی
۱۲۰	مفاهیم و کلیات سازماندهی
۱۲۱	تعریف سازمان
۱۲۲	تعریف سازماندهی
۱۲۳	ارکان سازماندهی
۱۲۴	تعریف مشاغل در سازمان بر اساس وظیفه ها
۱۲۵	اختیارات افراد بر اساس مشاغل
۱۲۶	مبانی و عناصر سازماندهی
۱۲۶	سازماندهی بر مبنای وظیفه (هدف)
۱۲۹	سازماندهی بر مبنای زمان
۱۳۱	سازماندهی بر مبنای ارتباط و رجوع
۱۳۲	سازماندهی بر مبنای محصول
۱۳۳	سازماندهی بر مبنای ناحیه جغرافیایی
۱۳۴	عناصر سازماندهی
۱۳۵	همانگی

۱۴۰.....	نظارت و کنترل
۱۴۲.....	تعریف کنترل
۱۴۳.....	ضرورت کنترل و آثار آن
۱۴۶.....	ریشه‌های تاریخی نظارت پس از پیامبر(ص)
۱۵۱.....	حضرت علی(ع) و نظارت مردمی
۱۵۴.....	نظارت پس از عصر خلفای چهارگانه
۱۵۷.....	ارتباط کنترل با برنامه ریزی
۱۵۸.....	فرایند نظارت و کنترل
۱۵۸.....	تعیین استانداردها و معیارها
۱۵۹.....	جمع آوری اطلاعات و اندازه گیری عملکرد
۱۶۰.....	اهمیت اطلاعات
۱۶۱.....	ویژگی های اطلاعات مطلوب و اثربخش
۱۶۳.....	مقایسه اطلاعات به دست آمده از عملکرد با استانداردها
۱۶۳.....	پیگیری و انجام اقدامات اصلاحی
۱۶۶.....	مکانیزم‌های خودکنترلی
۱۶۶.....	گزینش و انتخاب
۱۶۷.....	اصلاح گزینش
۱۶۸.....	جایگاه مدیریت در توسعه و رشد
۱۷۰.....	تأمین و توسعه رفاه کارکنان
۱۷۲.....	تعریف اخلاق
۱۷۴.....	اخلاق و ادب
۱۷۵.....	مفهوم موضوع اخلاق مدیریت
۱۷۷.....	اخلاق مدیریت و روانشناسی مدیریت
۱۷۸.....	نکاتی پیرامون مجموعه اخلاق مدیریت
۱۸۰.....	فصل ۴: سیره مدیریتی پیامبر(ص)
۱۸۰.....	مبانی مدیریت رسول خدا(ص)

۱۸۳.....	شورا و دموکراسی
۱۸۴.....	مبانی سازماندهی اداری
۱۸۹.....	مدیریت انسانی
۱۹۱.....	مقایسه دولت پیغمبر با دولتهای رسمی بشری
۱۹۶.....	احترام به افکار عمومی
۱۹۷.....	قانونگذاری
۱۹۷.....	ارتباطات خارجی
۱۹۸.....	احترام به قانون
۱۹۹.....	انتخاب حاکم
۲۰۱.....	مبانی نظام‌های حکومتی معاصر
۲۰۳.....	مشخصات دولت پیغمبر
۲۰۶.....	سیره عملی پیامبر و حکومت
۲۰۶.....	سادگی پیامبر و عنایت به همه مردم
۲۰۸.....	سادگی سیستم حکومتی پیامبر (ص) و سهولت نظارت بر آن
۲۱۲.....	سخن دانشمندان غربی درباره مدیریت پیامبر (ص)
۲۱۲.....	سخن دانشمندان درباره مدیریت پیامبر (ص)
۲۱۲.....	پیامبر اکرم (ص) مدیر بی نظیر
۲۱۳.....	پرتوی از مدیریت پیغمبر (ص)
۲۱۴.....	مدیریت در مکه
۲۱۵.....	مدیریت در مدینه
۲۱۶.....	مشخصات کلی مدیریت پیغمبر اسلام (ص)
۲۲۱.....	ویژگی‌های عمومی مدیریت در سیره پیامبر (ص)
۲۲۷.....	ره آورد بعثت پیامبر
۲۲۷.....	روش مناظره با دشمن اسلام
۲۲۸.....	جایگاه نبوت در مدیریت علوی

۲۲۹	فصل ۵: مدیریت علوی
۲۲۹	رهبری و مدیریت
۲۳۱	تعریف رهبری
۲۳۲	رهبری
۲۳۲	اهمیت رهبری
۲۳۳	نظریه‌های رهبری
۲۳۳	نظریه‌های خصوصیات فردی رهبری
۲۳۵	نظریه‌های رفتار رهبری
۲۳۷	تئوریهای اقتضایی در رهبری
۲۴۴	رهبری یک مسئولیت بزرگ نه یک مقام
۲۴۷	رابطه رهبری و مدیریت
۲۴۸	موجبات مدیریت
۲۴۹	ابزارهای مدیریت
۲۵۰	مدیریت از دیدگاه حضرت علی (ع)
۲۵۱	تدبیر
۲۵۱	امره (فرماندهی و حکم رانی)
۲۵۲	سیادت و سید
۲۵۲	سیاست
۲۵۳	راعی
۲۵۳	رهبری از دیدگاه امام علی (ع)
۲۵۴	نمایش دیدگاه‌های متفاوت رهبری شخصیتی و فرایندی
۲۵۴	دورنمای مدیریت از نگاه امام علی (ع)
۲۶۷	ابلاغیه‌های حضرت علی علیه السلام و ارتباط آن با مدیران ارزش محور
۲۶۸	اعتقاد و باور به خدا (خدا باوری)
۲۶۹	اهمیت بحث خداشناسی در مدیریت
۲۶۹	آثار شهادت به یگانگی خدا
۲۶۹	آثار یاد خداوند

۲۶۹	آرزوی معقول دوستان خداوند
۲۷۰	اعتقاد به قدرت و نظارت خداوند
۲۷۰	توجه به قدرت مطلق خداوند
۲۷۰	ارزش راهنمایی از خدا
۲۷۰	ارزش ستایش و شهادت به یگانگی خدا
۲۷۰	خصوصیات افراد خداپاور
۲۷۰	خصوصیات اصلی یک مدیر خداپاور
۲۷۳	حکمت اوامر و خواسته‌های خدا
۲۷۳	خداشناسی در حوادث روزگار
۲۷۳	راه‌های خداشناسی
۲۷۵	باور و اعتقاد به حکمت مطلق خداوند بر جهان هستی
۲۷۶	خداگرایی
۲۷۷	سیمای پرهیزکاران
۲۷۸	عدالت خدا
۲۷۸	عظمت و بزرگی خداوند
۲۷۸	خداشناسی
۲۷۹	فرمان و خواسته‌های حتمی خداوند
۲۷۹	فوائد ذکر و یاد خدا
۲۸۰	شرایط امامت و رهبری
۲۸۰	شرایط و صفات امامت و رهبری
۲۸۰	ضرورت امامت پس از پیامبران الهی
۲۸۰	ضرورت حفظ امامت
۲۸۱	وظایف امامت و رهبری
۲۸۱	ویژگی‌ها و شرایط امامت
۲۸۱	علل و عوامل غصب امامت
۲۸۱	ویژگی‌های امام علی (ع)
۲۸۲	استقامت امام در مبارزه با باطل

۲۸۳.....	اصول گرایی امام در مشی سیاسی
۲۸۳.....	حسابرسی امام از کار گزاران حکومتی
۲۸۳.....	اعلان اصول سیاست اجتماعی توحیدی امام

فصل ۶: منشور مملکت داری..... ۲۸۴

۲۸۴.....	فرازهای اساسی نامه ۵۳ حضرت علی (ع) به مالک اشتر
۲۹۶.....	حقوق اجتماعی سیاسی مردم بر حکومت و حکومت بر مردم
۲۹۷.....	روش برخورد حاکمان با مردم
۲۹۸.....	روابط اجتماعی رهبر اسلامی با مردم (نامه به فرماندهان سپاه)
۲۹۸.....	ابعاد روحیه مدیریتی با نگاه اسلامی
۲۹۹.....	نفی برخی حکومت‌ها (اوباش و فاسدان)
۲۹۹.....	ویژگی‌های مدیران نظر امام علی (ع)
۳۰۲.....	گزارش دهی در شیوه حکومتی امام علی (ع)
۳۰۸.....	بودجه بندی در شیوه حکومتی امام علی (ع)
۳۰۸.....	جایگاه ثروت و بیت المال در اسلام
۳۱۰.....	آثار بیت المال از نظر امام علی (ع)
۳۱۴.....	توبیخ پسر اشعث
۳۱۵.....	توبیخ مصقله
۳۱۵.....	سند داد گستر بی نظیر
۳۱۷.....	فرمان حضرت علی (ع) به مالک اشتر
۳۱۷.....	مدیریت برای آبادانی
۳۱۷.....	حرکت در راه دین و بندگی خدا
۳۱۷.....	تهذیب نفس
۳۱۸.....	ناظر بودن مردم بر رفتار و کردار مدیران
۳۱۸.....	گذشت و مهربانی مردم
۳۱۸.....	مغرور نشدن از کفر و پشیمان نشدن از بخشش
۳۱۹.....	پرهیز از غرور و خودپسندی

۳۱۹.....	تبعیض روا نداشتن (پرهیز از هر گونه رانت خواری و خویشاوند بازی)
۳۱۹.....	رعایت عدل و انصاف
۳۲۰.....	رازداری و حفظ آبروی مردم
۳۲۰.....	دوری کردن از افراد بخیل، ترسو و حریص
۳۲۰.....	انتصاب مدیران بر اساس شایستگی و خوش سابقه بودن
۳۲۱.....	پرهیز و جلوگیری از هر گونه چاپلوسی و چاپلوسی پروری
۳۲۱.....	تفاوت قائل شدن بین افراد صالح و غیر صالح
۳۲۱.....	ارج گذاری به سنت های حسنه جامعه
۳۲۱.....	سازماندهی و هماهنگی
۳۲۲.....	توجه به سپاهیان لشکری و کشوری
۳۲۲.....	توجه به قضات و کارگزاران
۳۲۲.....	توجه به نیازمندان و مستضعفان
۳۲۳.....	انتخاب فرمانده نظامی بر اساس تعهد و تخصص
۳۲۳.....	مراوده و مجالست با افراد شریف و خوشنام
۳۲۳.....	لطف و مهربانی با فرماندهان نظامی
۳۲۴.....	بزرگ جلوه ندادن کارهای خواص و کوچک شمردن کارهای افراد عادی
۳۲۴.....	تمسک به خداوند و سنت رسول اکرم (ص)
۳۲۴.....	انتخاب قضات بر اساس تعهد و شایستگی
۳۲۵.....	نظارت و کنترل بر کار مسئولان
۳۲۵.....	انتخاب مدیران بر اساس تعهد و تخصص
۳۲۵.....	گماردن بازرسان امین و راستگو بر کار مدیران
۳۲۵.....	برخورد قاطعانه با مسئولان خلافکار
۳۲۶.....	جمع آوری مالیات با محوریت آبادانی شهرها
۳۲۶.....	انتخاب افراد صالح و شایسته در امور دفتری
۳۲۷.....	توجه به بازرگانان و صاحبان صنایع
۳۲۷.....	برخورد قاطع با احتکارگران و سودپرستان
۳۲۸.....	توجه و رسیدگی به طبقه پایین جامعه با رعایت عدل و داد

۳۲۹.....	برنامه ریزی جهت ارتباط نزدیک با نیازمندان
۳۲۹.....	تحمل و بردباری در مقابل پرخاشگری مردم
۳۳۰.....	انجام فرایض دینی توأم با اخلاص و عبودیت
۳۳۰.....	بازنگهداشتن درب‌های حکومت به سوی مردم
۳۳۱.....	برخورد قاطع با زیاده خواهان و فزون طلبان
۳۳۱.....	عذرخواهی و اطلاع رسانی در صورت اجحاف به دیگران
۳۳۱.....	داشتن روحیه صلح طلبی
۳۳۲.....	پرهیز از هرگونه جنگ ناروا و حرکت‌های خشونت آمیز
۳۳۲.....	پرهیز از هرگونه خودپسندی و غرور
۳۳۳.....	پرهیز از هرگونه منت گذاشتن به مردم
۳۳۳.....	پرهیز از هرگونه عجله و شتاب در کارها
۳۳۳.....	حق خود را مساوی حق مردم دانستن
۳۳۳.....	داشتن تعادل در رفتار
۳۳۴.....	عبرت گرفتن از سرگذشت دیگر مأموران
۳۳۴.....	سخت کوشی در انجام وظیفه فقط برای رضای خدا

فصل ۷: توصیف مدیریت مهدوی از منظر علوی ۳۳۵

۳۳۵.....	جایگاه عدل در مدیریت علوی
۳۳۶.....	وصف حضرت مهدی (عج)
۳۳۶.....	امام زمان (ع) و استقرار حکومت عدل اسلامی
۳۳۶.....	امام زمان (ع) و اصالت دادن به قرآن
۳۳۷.....	امام زمان (ع) و امیدواری به آینده
۳۳۷.....	امام زمان (ع) و دستیابی به سرمایه‌های مخفی زمین
۳۳۷.....	امام زمان (ع) و زنده کردن قرآن و سنت فراموش شده پیامبر (ص)
۳۳۷.....	امام زمان (ع) و فتح کشورها و شکست قدرت‌ها
۳۳۷.....	امام زمان (ع) و قرآن
۳۳۷.....	امام زمان (ع) و هدایت الهی

۳۳۷	تداوم امامت تا ظهور امام زمان (ع)
۳۳۸	جنگ و مبارزه امام زمان (ع) با منحرفان
۳۳۸	خبر از غیبت امام زمان (ع)
۳۳۸	دوران پیروزی امام زمان (ع)
۳۳۸	امام زمان (ع) و مجازات فاسدان
۳۳۸	روش حکومتی امام زمان (ع)
۳۳۸	ویژگی های قیام و حکومت امام زمان (ع)
۳۳۹	نکات مدیریتی در فرهنگ مهدویت

فصل ۸: فضایل و رذائل مدیریتی ۳۴۰

۳۴۰	فضائل مدیریتی
۳۴۲	ویژگی های شخصیتی و فردی
۳۵۵	ویژگی های رفتاری مدیر
۳۶۴	اهمیت و ضرورت شرح صلاحات مدیر
۳۶۴	انواع مشکلات در مدیریت
۳۷۲	بررسی ارزش های اخلاقی نیک
۳۸۳	لغزشهای مدیریتی
۳۸۸	آفات مدیریت در اسلام
۳۸۹	آفات در خصوصیات فردی مدیر
۳۹۴	آفات در رفتار مدیر

فصل ۹: جمع بندی و نتیجه گیری ۳۹۷

۳۹۷	مدیریت الهی و ارتباط آن با مدیریت اسلامی
-----	--

۴۰۳	منابع
-----	-------

پیشگفتار

بحث پیرامون مدیریت از موضوعات بسیار قدیمی و کهنه بشری است از زمانیکه انسان متولد می‌شود و زن و فرزند و قوم و قبیله مطرح می‌شود مسئله مدیریت یعنی اداره و سرپرستی کوچکترین جزء جامعه یعنی خانواده خود نمایی می‌کند حتی نزد قبائل ابتدایی تشکیلاتی که بتواند آن قبائل را اداره کند به صورت تعریف شده امروزی وجود ندارد پدر رئیس اداره خانواده و وظائفی را بر عهده داشت تا اینکه قبایل و طوایف اولیه دوران غار نشینی و ابتدایی خود را طی کردند و تاریخ دوران بربریت، توحش و جاهلیتش را طی نمود و از زمان تمدن صنعتی در اروپا و انقلاب صنعتی هم گذشت تا به شکل امروزی در آمده است.

در طول تاریخ با کنش و جوامع در دورانهای مختلف نظامهای اجتماعی مختلفی به وجود آمد و دینها و شرایع مختلفی به بشر عرضه شد اگر به اندیشه مدیریت در طول تاریخ مراجعه کنیم از زمان سقراط (۴۵۴ قبل از میلاد) تا افلاطون (۴۲۷-۳۴۸) و ارسطو (۳۸۴-۳۲۲) در دوران خود با ارائه نظامهای اجتماعی به طرح مدینه مجسمه، آرمانشهر و فارابی (سال ۲۵۷ الی ۳۳۹ ه.ق) در کتاب آرائ اهل المدینه الفاضله اداره مدینه را دست زهیری لایق که دارای خصوصیات کامل انسانی است مطرح می‌کند و بعدها ابن خلدون (۸۰۸-۸۳۲ ه.ق) با طرح قوه حاکمه نیازمندی انسان را به فرماندهی که بتواند آنان را از تجاوز به بیگانگان مصون دارد مطرح می‌کند.

ابو علی سینا که موثرترین چهره علمی جهان اسلام است با تألیف کتاب الحکمه العروضیه اصولی را که مربوط به حکومت و شیوه اداره کشور است را مطرح کرده است. با ظهور و بعثت پیامبر بزرگوار اسلام نیز مسئله تشکیل حکومت و استقرار مدینه النبی مطرح گردیده و با نازل شدن تدریجی آیات الهی شکل حکومت اسلامی از ابتدا تا رحلت پیامبر بزرگوار اسلام ﷺ فراز و نشیبهایی به خود می‌گیرد.

در این کتاب که تحت عنوان مدیریت اسلامی با تعمق در آیات و روایات وسیره نبوی و علوی معرفی گردیده نویسندگان با تقسیم بندی دورانهای مختلفی که از عمر رسالت اسلام می‌گذرد به بحث و بررسی مدیریت پرداخته‌اند. سؤال اصلی این کتاب آن است که مدیریت اسلامی چیست؟ در پاسخ به سؤال چیشتی مدیریت اسلامی به ارائه یک تعریف جامع از مدیریت اسلامی پرداخته شده است. ولی قبل از پرداختن به تعریف مدیریت اسلامی گذری به مدیریت و عملکرد آن از دیدگاه غرب پرداخته و جهت گیری آنها را نسبت به ارزش های انسانی و معنوی تبیین خواهیم کرد بدین معنا که

ظهور سازمانهای اجتماعی و گسترش روز افزون آنها یکی از خصیصه‌های بارز تمدن بشری است. به این ترتیب و باتوجه به عوامل گوناگون مکانی و زمانی و ویژگیها و نیازهای خاص هر جامعه، هر روز بر تکامل و توسعه این سازمانها افزوده میشود باید توجه داشت شیوه رهبری و مدیریت در هر تمدنی بستگی به ساخت فرهنگی آن تمدن دارد. از جمله خاطره تلخ دانشمندان اروپا از دادگاههای تفتیش عقاید و بیم از تکرار مطالعات مدرسه‌ای باعث شد تا تحلیل مبتنی بر تجربه صرف بشری پس از رنسانس بر روح تحقیق در غرب حاکم گردد و سرانجام انسان نیز به عنوان یکی از عوامل تولید در ردیف ماشین و دیگر منابع به شمار آید نظام ارزشی غرب، همسطح مخلوق و گاه در آثار بعضی از متفکران، حتی در سطحی پست تر از ماشین جای گرفت، و این بسیار شگفت آور است. متأسفانه همچنان صدای خرد شدن ارزشهای فطری انسان در لابلای چرخهای ماشینیسیم غربی و شرقی طنین انداز است. یکی از پیامدهای مهم در هم ریخته شدن نظام ارزشی غرب، حاکم شدن مکتب اصالت نفع بر روند فعالیتهای اقتصادی و تولیدی است؛ معتقدین به این مکتب یک عمل را تا آنجا درست قلمداد می‌کنند که برای فرد یا افرادی، بیشترین خوشی و آسایش را به وجود آورد.

اگرچه بکارگیری تئوریهای غربی مدیریت که با آموزه‌های الهی تعارضی ندارند، و به جهت رفع حاجات علمی می‌باشد، عالی و اشکال است، منتها اصل بر تدوین اصول مدیریت بر مبنای ارزشهای الهی است که ما آنرا علم مدیریت اسلامی می‌نامیم. آنچه در بحث مدیریت اسلامی مطرح است حاکم بودن ارزشهای اسلامی و معیارهای الهی بر مدیریت در کنار بهره‌مندی از چارچوب‌ها و ساختارهای علمی و مدیریتی می‌باشد، یعنی اگر علم مدیریت برای داده‌های خود از احکام، راهکارها و ارزشهای اسلامی بهره‌مند گردد، به موفقیت حقیقی خود دست خواهد یافت. در واقع به نظر می‌رسد مدیریت اسلامی بر مبنای ارزشهای الهی اسلام، زمینه‌های تعالی انسان را فراهم می‌آورد. این امر چه در سطح جامعه و چه در سطح سازمان مدیریت و رهبری سازمانی مصداق دارد، در ضمن حال ذکر این نکته نیز ضروری است که این امر با به کارگیری اصولی که در علم مدیریت از نظر صاحب نظران غربی ارائه شده است، منافاتی ندارد. منتها اگر سازمانها بخواهند اهداف و مأموریت خود را تنها در دستیابی به منافع کمی مادی تعریف کنند، به مرور زمان پس از دستیابی نسبی به آنها، دیگر برای ادامه فعالیت سازمان خود و فلسفه وجودی خود دچار تردید خواهند شد. اما جنبه‌های مختلفی که علم مدیریت را با مدیریت اسلامی در تمایز و چالش قرار می‌دهد عبارت از آن است که:

اولاً غرب با توجه به سابقه طولانی انجام مطالعات دقیق و حساب شده وسعی و خطاهای فراوان توانسته است دانسته‌ها و علوم خود را در حوزه علم مدیریت مانند سایر حوزه‌ها به صورت نظام‌مند و در چارچوب مشخصی عرضه کند تا به طور گسترده بتواند آنها را برای دستیابی به اهداف خود به کارگیرد. اما منابع اطلاعاتی و داده‌ها، و باید و نیایدهایی که در این چارچوب ریخته می‌شود، دو اشکال عمده دارند. یکی اینکه به انسان و نیازهای او تک بعدی نگریسته شده و به تمام جوانب

انسانیت توجه نشده است. دوم اینکه در مواردی حقایق و واقعیات بنا به دلایل خاص مورد تحریف قرار گرفته است.

ثانیا آنچه که علم مدیریت اسلامی را بخصوص برای حکومت‌های اسلامی ضروری می‌سازد، ناکارآمدی مدیریت غربی در به کمال رساندن حکومت اسلامی است. اما در پاسخ به سؤال فوق دیدگاه تنی چند از نظریه پردازان مدیریت اسلامی را در زیر نقل می‌کنیم.

آقای افجه‌ای مدیریت اسلامی را مقوله‌ای مکتبی می‌داند و وظیفه مکتب نیز از نظر او ارایه راه‌حل‌هایی است که با مفهوم عدالت خواهی سازگار است (افجه ای، ۱۳۷۷، ص ۲۲). آقای حمیدی‌زاده نیز معتقد است که نظام مدیریت در تفکر اسلامی از اصول اعتقادی آن سرچشمه می‌گیرد و بنابراین، مدیریت بر یک مجموعه انسانی و در یک سازمان در راستای مدیریت جهان خلقت است، با این ویژگی، وی مدیریت را به عنوان یک بینش مطرح می‌کند که در آن مدیر نیز عضوی از اعضای آفرینش است که باید همراه و هماهنگ با ضوابط و قوانین کلی آن باشد زیرا تشکیلاتی که به وی سپرده شده، هدفش در جهت نظم کلی جهان و برای پیشبرد فعالیت‌های بشری به منظور دستیابی به سطوح آرمانی است (حمیدی زاده، ۱۳۷۸، ص ۲). آقای عسگریان مدیریت از دیدگاه اسلام را در مسیر نزدیکی به خداوند می‌داند. دین معنی که در کلیه سطوح آن زهد و تقوی پیشه می‌شود، سعی در بخشش و ارشاد فزونی می‌یابد و رضایت اکثریت بیشتر می‌شود (عسگریان، ۱۳۷۰، ص ۵۲). مشرف جوادی معتقد است در مدیریت اسلام (اسلامی)، ابتدا محور رابطه با خدا و حرکت به سوی او همراه با قادر مطلق دانستن وی و شهادت به یگانگی، یعنی فقط یاری و کمک طلبیدن از او منظور است (آقای مشرف جوادی، ۱۳۷۸ ص ۱۱)، «مدیریت در اسلام» بدون در نظر گرفتن اعتقاد به معاد و یا دنیای دیگر ناقص است. در واقع مطلب و مسایل مدیریت در اسلام، جدا از دنیای دیگر همان مدیریت غربی است (مشرف جوادی، ۱۳۷۸، ص ج)، هنگامی که صحبت از مدیریت در اسلام می‌شود، ابتدا منظور اداره امور و بهره‌برداری صحیح از نعمت‌های الهی بر اساس اعتقاد به جهان‌بینی توحیدی است، یعنی کلیه اعمال و رفتار انسان‌ها و یا مدیران باید بر مبنای جهان‌بینی توحیدی باشد و فلسفه توحیدی ایجاب می‌کند که اعمال یک مدیر، علاوه بر انطباق با جهان‌بینی توحیدی، با اصول و اهداف جامعه اسلامی نیز تطبیق داشته باشد (مشرف جوادی، ۱۳۷۸، ص ۳). آقای هاشمی رکاوندی نیز مدیریت در اسلام را در اصل بر مبنای کلامی و عقیدتی ملهم از قرآن و سنت‌نبی (ص) استوار می‌داند (هاشمی رکاوندی، ۱۳۷۹، ص ۷۶). آقای تقوی دامغانی بدون این که از مدیریت اسلامی تعریفی ارایه دهد در مورد چیستی مدیریت توضیحی داده و به امانت بودن، تکلیف بودن، خدمت بودن و مواردی از این قبیل اشاره کرده است و سپس به توضیح نقش مدیر در جوامع اسلامی پرداخته است (تقوی دامغانی، ۱۳۷۸). آقای نبوی مدیریت اسلامی را این چنین تعریف کرده است، مدیریت هنر و علم به کارگیری صحیح افراد و امکانات در جهت وصول اهداف سازمانی است، به نحوی که با

موازن شرع مغایرت نداشته باشد (نیوی، ۱۳۸۰، ص ۳۳). آقای قبادی نیز مدیریت اسلامی را آن بخش از «مدیریت» و فرآیند آن می‌داند که مستند به وحی الهی و منابع اسلامی باشد و وجه تمایز آن با دیگر مدیریتها را در مبتنی بودن بر وحی، نبود نظام بهره‌کشی انسان از انسان، مبتنی بودن بر ارزشهای متعالی، مطلق و ثابت و استوار بودن بر پایه تعالی، کرامت و شرافت انسانها می‌داند. (قبادی، ۱۳۷۸، ص ۱۲)

اما مدیریت اسلامی از ترکیب دو واژه «مدیریت» و «اسلامی» شکل گرفته است. اجزاء کاربردی علم مدیریت شامل ۵ مرحله اصلی برنامه ریزی، سازماندهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل به همراه یک نظام بازخورد می‌باشد.

واژه دوم در مدیریت اسلامی، اسلام می‌باشد. همانطور که علم مدیریت خود از اجزای متعددی تشکیل شده است که اگر هر کدام از آن اجزاء در مطالعات و تحقیقات مورد توجه قرار نگیرد نتیجه حاصل از آن تحقیق جامع علم مدیریت نخواهد بود؛ برای اسلامی بودن نتایج حاصله بایستی اجزای دین مبین اسلام و روابط بین آن اجزاء را شناخت تا نتیجه حاصل از تحقیق را بتوان حقیقتاً اسلامی نامید. اسلام متشکل از ۴ جزء اصلی می‌باشد که عبارتند از قرآن، روایت، سیره ائمه اطهار(ع) و بزرگان اسلامی، و عقل. برای تدوین علوم مطالعاتی مدیریت اسلامی لازم است تا به طور جامع در تمام اجزای ذکر شده تحقیق صورت پذیرد و سپس با تعریف روابط بین آنها به خروجی علم مدیریت اسلامی نائل آییم.

گرچه تا به حال سه منبع برای مدیریت اسلامی در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری در دانشگاه در نظر گرفته شده است (اثر اساتید محترم دکتر فروزنده، دکتر می‌پرو آیت الله مصباح) اما تالیف این کتاب می‌تواند بعنوان یک اثر جامع و آموزنده و قابل بهره برداری برای همه جویندگان علوم مدیریت بویژه دانشجویان جویای مدیریت اسلامی و ارزش محور باشد. امید است خوانندگان محترم، خصوصاً اساتید اهل فن، مولفین را از نظرات کارشناسانه و سازنده خود در جهت غنی سازی بیشتر مطالب یاری رسانند.

با آرزوی توفیق الهی

۱۳۹۱